

Reactie van de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en de minister voor Langdurige Zorg en Sport op het advies "Ruimte maken voor Ontmoeting" van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) en het College van Raadadviseurs (CRa).

De RVS en het CRa pleiten in het advies "Ruimte maken voor Ontmoeting: de buurt als sociale leefomgeving" voor een herwaardering van de buurt als gezonde en sociale leefomgeving. Zij geven aan dat ruimte maken voor ontmoeting essentieel is, juist nu er hard gewerkt wordt aan verduurzaming, het bouwen van meer woningen en nieuwe vormen van mobiliteit. Het realiseren van 'Ruimte voor ontmoeting' is volgens de RVS en het CRa een gezamenlijke opgave voor overheden, burgers en maatschappelijke organisaties.

We nemen de adviezen van de RVS en de CRa aan het Rijk graag ter harte. De adviezen sluiten goed aan bij de ontwikkelingen in het beleid. Met de actielijn 3 in het Programma Wonen en Zorg voor ouderen "Een leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten" wordt gekeken hoe de leefomgeving kan worden aangepast.¹ Tegelijkertijd wordt gewerkt aan het voorkomen van Eenzaamheid binnen het Programma Een tegen Eenzaamheid, en werkt de Staatssecretaris van VWS aan het versterken van de Sociale Basis.

Hieronder wordt op de afzonderlijke adviezen aan het Rijk ingegaan.

Sta bij de aanpak van ruimtelijke transitie al bij visie- en planvorming stil bij de bijdrage aan een sociale leefomgeving.

De Raad geeft aan dat - om te borgen dat in de aanpak van ruimtelijke transitie wordt bijgedragen aan een sociale leefomgeving - het belangrijk is om hier al bij visie- en planvorming stil te staan. Dit geldt zowel voor het nationale, regionale als het lokale niveau. Stel naar het voorbeeld van de Klimaatwet heldere lange-termijndoelen vast voor een gezondere en socialere leefomgeving.

In het programma "Mooi Nederland" van de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) staan de gebruikswaarde én de toekomstwaarde van de ruimte centraal.² Het onderdeel *Leefbare Steden en regio's* van dit programma richt zich op een samenhangende aanpak van de verschillende ruimtelijke transitie, inclusief de sociale opgaven die een ruimtelijk aspect hebben. Het programma brengt verschillende keuzes in beeld, onder andere door toekomstperspectieven van Nederland in 2030, 2050 en 2100 op te stellen. Van deze toekomstbeelden maken de grote opgaven zoals klimaatadaptatie en energietransitie deel uit, maar ook onderwerpen als gezondheid en sociale opgaven.

Deze toekomstperspectieven vormen input voor de nieuwe *Nota Ruimte*. Dit is de aanscherping van de Nationale Omgevingsvisie. De nieuwe *Nota Ruimte* zal antwoorden moeten geven op de grote opgaven en transitie om de verbouwing van ons land de komende jaren vorm en richting te kunnen geven, inclusief de transitie naar een gezondere en socialere leefomgeving.

Daarnaast komt de verbinding met de sociale leefomgeving ook terug in het *Programma Wonen en Zorg voor Ouderen*. Eén van de actielijnen van het programma is de realisatie van "Een leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten". Deze actielijn is er mede op gericht dat bij de bouw van geschikte woningen voor ouderen de (sociale) leefomgeving wordt meegenomen. Dit gebeurt mede door gemeenten de leefomgeving als onderdeel van de planvorming over wonen en zorg (het volkshuisvestelijk programma) mee te laten nemen.

Versterk de zeggingskracht van beleidsvisies over een sociale leefomgeving

Daag ontwerpers en andere creatieve professionals uit om de huidige beleidsvisies samen met bewoners en gebruikers te vertalen naar concrete invullingen die lokale partijen inspireren voor hun ruimtelijk beleid in de buurt.

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2022 – 2023, 29389, nr. 112

² Tweede Kamer, vergaderjaar 2021– 2022, 34682, nr. 100

Help gemeenten actief om invulling te geven aan nationale visies en de ruimte die de komende Omgevingswet in potentie biedt. Ontwikkel en deel goede praktijkvoorbeelden en breng knelpunten in kaart. Beloon gemeenten die goed aan de slag zijn, bijvoorbeeld met begeleiding in een leertraject.

We hebben Platform31 (P31), de Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA) en het CRa gevraagd een ontwerpend onderzoek uit te voeren in samenwerking met gemeenten.³ Het programma bestaat onder meer uit de volgende componenten:

1. Lokale gebiedscoalities die hun leefomgeving willen versterken, kunnen deelnemen aan een leernetwerk of *Community of Practice*. Hierin werken zij aan een plan voor een specifieke wijk of buurt;
2. Het ontwerpen van de leefomgeving in zes (standaard-)wijken staat centraal in het *ontwerpend onderzoek* van de Rijksbouwmeester; met de ontwerpen wordt invulling gegeven aan concrete mogelijkheden om bewegen en ontmoeten in deze wijken meer te stimuleren;

Gemeenten kunnen daarnaast ondersteuning vragen aan het Expertteam Huisvesting Aandachtsgroepen bij het opstellen van een Woonzorgvisie.

Maak beleidsvisies minder vrijblijvend

Onderzoek de mogelijkheid van 'drempelwaardes' of basiseisen voor een adequate sociale infrastructuur in buurten en dorpen. Denk aan de nabijheid en bereikbaarheid van bepaalde voorzieningen en de beschikbaarheid van bepaalde typen plekken per aantal inwoners of woningen. Maak een adequate sociale infrastructuur (eventueel inclusief basiseisen) verplicht onderdeel van gemeentelijke woon(zorg)visies, omgevingsvisies en gezondheidsnota's. Op dit moment heeft slechts een derde van de gemeenten dit onderwerp opgenomen in de woonzorgvisies.

In het Wetsvoorstel Versterking regie volkshuisvesting, waarvan de consultatie recentelijk is afgerond, krijgen het Rijk, de provincies en gemeenten de wettelijke instrumenten om samen en met regionale afstemming regie te voeren op de volkshuisvesting. Onderdeel hiervan is het verplichte volkshuisvestingsprogramma waarin het Rijk, de provincies en gemeenten op basis van onderzoek naar de actuele woonbehoefte (en de woon- en woongerelateerde zorg- en ondersteuningsbehoefte per aandachtsgroep), hun beleid voor woningbouw en locaties dienen te concretiseren. Naast de woningbouw en woningbouwprogrammering, moet het volkshuisvestingsprogramma ook ingaan op de afstemming van de woonopgave op de leefomgeving. Hier zal aandacht aan worden besteed in lagere wet- en regelgeving (het Besluit Kwaliteit Leefomgeving).

Vraag in de vierjaarlijkse gezondheidsmonitor van de GGD expliciet naar ervaringen van buurten als sociale leefomgeving. Deze monitor dient als input voor de verplichte gemeentelijke gezondheidsnota's. Dit versterkt niet alleen de kennisbasis; ook kan het de urgentie versterken om dit thema actief op te pakken en kunnen gemeenten die achterlopen gericht worden ondersteund.

Ondanks dat er bij de Gezondheidsmonitor veel respondenten zijn (350.000 – 550.000), zijn er per buurt te weinig gegevens om een betrouwbaar beeld te geven per buurt. Er zijn ca. 13.000 buurten in Nederland, zodat er per buurt dan gemiddeld ca. 20 respondenten zijn. Op basis hiervan kunnen wel landelijke of gemeentelijke trends worden beschreven, maar leveren de gegevens geen (betrouwbare) sturingsinformatie op voor aanpak van individuele wijken. Het RIVM heeft daarbij een coördinerende rol bij de gezondheidsmonitor, maar het voortouw voor het opstellen van de vragenlijsten ligt bij het GGD'en in opdracht van de gemeenten.

We bekijken wel of het een mogelijkheid is om beelden van buurten of wijken te krijgen door deze te modelleren aan de hand van een reeks achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, geslacht, herkomst, huishoudsamenstelling, opleidingsniveau, inkomen en woningtype (Small area estimates for Policy makers Model, SMAP-model). Daarbij wordt in eerste instantie gekeken naar de vragen

³ Ontwerpend onderzoek is een innovatieve onderzoeks aanpak waarbij het ontwerpen van producten, diensten en systemen centraal staat.

uit het WoON-onderzoek.

Vertaal de nationale beleidsvisies naar nieuwe vormen van interdepartementale samenwerking en samenwerking tussen bestuurslagen die de huidige verkokering van fysieke en sociale beleidsterreinen kan doorkruisen.

Op verschillende manieren wordt interdepartementaal samengewerkt aan de fysieke en sociale beleidsterreinen. Het eerdergenoemde Programma Wonen en Zorg voor Ouderen is een programma dat door de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en de minister voor Langdurige Zorg en Sport wordt uitgevoerd. Daarbij wordt ook de verbinding gezocht met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat om te kijken hoe de veiligheid in de leefomgeving kan worden verbeterd vanuit aspect van verkeersveiligheid.

Het programma Mooi Nederland organiseert samenhang in de ruimtelijke keuzes van verschillende Nationale Programma's en werkt thematisch in allianties met zowel departementen als andere overheden, ontwerpers en maatschappelijke organisaties. Een nieuwe vorm van interdepartementale samenwerking om de brug te slaan tussen de fysieke en sociale beleidsterreinen, is de manier waarop in Mooi Nederland aan handelingsperspectieven op inrichtingsniveau wordt gewerkt. Voor het onderdeel Leefbare Steden werken we aan een samenhangende aanpak voor de stapeling van opgaven (waaronder de sociale en fysieke opgaven) voor drie thema's:

1. Groen en gezond leven in de stad: meer ruimte voor natuur, bewegen en ontmoeten;
2. Woonwijken van de toekomst: vormgeven aan de naoorlogse wijken in transitie;
3. Hoogstedelijke knooppunten: grootschalige verdichting met leefomgevingskwaliteit.

Dat doen we in allianties met partners die we op elk thema sluiten (wisselende combinaties van nationale programma's, departementen, medeoverheden zoals gemeenten, experts, de ontwerpsector, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven). We zetten ontwerp onderzoek in om inspirerende voorbeelden op te halen, te analyseren en de aanpak door te ontwikkelen. We bepalen aan welk instrumentarium behoefte is en werken vervolgens met onze partners samen op de realisatie en ontwikkeling daarvan.

Een voorbeeld waarop we interdepartementale samenwerking inrichten tussen het sociale en fysieke beleidsterrein, is bijvoorbeeld de transitie van de openbare ruimte in naoorlogse wijken. Het gaat hier om het herinrichten van de openbare ruimte om meer ruimte te geven aan groen en klimaatadaptieve maatregelen, meer ruimte voor fietsen en lopen, maar ook meer ruimte voor ontmoeten, recreëren en bewegen. Hiertoe stellen we inrichtingsprincipes op, en een handelingsperspectief voor gemeenten en woningcorporaties.

Geef zelf het goede voorbeeld met eigen grond en vastgoed. Het Rijk heeft grond en gebouwen in bezit en kan heel direct bijdragen aan een sociale leefomgeving, bijvoorbeeld door rijksbezit waar mogelijk open te stellen voor de buurt.

Het Rijksvastgoedbedrijf beheert een omvangrijke en diverse vastgoedportefeuille. Het gaat onder andere om de rijkskantoren, paleizen, justitiële inrichtingen, gerechtsgebouwen, defensiegebouwen en -terreinen, en de agrarische gronden van de Staat. Deze kunnen worden ingezet voor maatschappelijke doeleinden. Een voorbeeld hiervan is het beschikbaar stellen van rijksgebouwen voor de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne. Bij de inzet van Rijksvastgoed wordt waar mogelijk ook een verbinding gelegd met sociale leefomgeving.

Adviezen aan gemeenten

In het rapport worden behalve aan het Rijk ook aan gemeenten adviezen gegeven. Zo adviseren de RVS en de CRa een buurtagenda op te stellen als uitgangspunt voor beleid, eigenaarschap van bewoners centraler te stellen en te investeren in goed beheer en gebruik van wat er al is. De minister voor LZS heeft de VNG gevraagd om deze adviezen onder de aandacht te brengen van de gemeenten. Er zijn veel raakvlakken met de afspraken die met gemeenten zijn gemaakt in het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA). Het versterken van de sociale basis is een belangrijk thema binnen het GALA. Als onderdeel van dit thema, is in het GALA afgesproken dat

elke gemeente uiterlijk in 2024 een beleidsvisie heeft op de sociale basis, met aandacht voor gebiedsgerichte uitvoering. Een belangrijk aspect in het kader van dit advies van de RVS is dat gemeente deze beleidsvisie verbinden aan de leefomgeving.

Adviezen over organisaties en plekken in de buurt

Als laatste worden in het rapport adviezen gegeven aan zorgorganisaties en woningcorporaties. Zorgorganisaties kunnen volgens het rapport helpen om hun vastgoed of expertise in te zetten voor de buurt.

Woningcorporaties hebben volgens de RVS en de CRa bij het ontwerp van hun woningen en vastgoed werk te maken van architectuur die ontmoeting stimuleert. Het is volgens de RVS en de CRa belangrijk dat gemeenten hierover in prestatieafspraken met woningcorporaties voldoende aandacht aan besteden.

Met de Stimuleringsregeling Ontmoetingsruimten in Ouderenhuisvesting wordt de bouw van een ontmoetingsruimte bij woonvormen waar 55-plussers samen wonen gefinancierd. Deze regeling staat open voor woningcorporaties, marktpartijen waaronder zorginstellingen, en burgerinitiatieven. De activiteiten die in deze ruimten worden georganiseerd staan bij voorkeur ook open voor buurtbewoners.

Een mooi voorbeeld van de betrokkenheid van een zorgorganisatie is Omring in Stede Broec. Zorgorganisatie Omring, Gemeente Stede Broec, welzijnsorganisatie Ons Stede Broec, seniorenraad Stede Broec en woningcorporatie De Woonschakel hebben de handen ineengeslagen om ontmoeting te faciliteren.. In Stede Broec is de vergrijzing en ontgroening in het werkgebied van Omring het sterkst. Veel hulpvragen die bij artsen of de wijkverpleging terechtkomen, ontstaan door eenzaamheid. Sociaal contact met buurtgenoten is een belangrijke sleutel om dit tegen te gaan. Binnen de samenwerking spelen buurtverbinders een cruciale rol in het project. Zij weten wie er in de wijk woont, wat daar speelt en wat er nodig is om de samenhang in de buurt te verbeteren. Het zijn professionele wijkondersteuners in dienst van Ons Stede Broec. Ze zijn de spil tussen de bewoners, woningcorporatie en de zorg. De buurtverbinder brengt mensen bij elkaar, signaleert hulpvragen en stimuleert 'samen-redzaamheid'."

Tenslotte

Het rapport stelt dat ruimte maken voor ontmoeting een gezamenlijke opgave is voor overheden, burgers en maatschappelijke organisaties. Het vergt continue aandacht om gezondheid, sociale kwaliteit en ontmoeting bij ruimtelijke ontwikkelingen mee te nemen. Vanuit beide ministeries hebben wij hier oog voor en via de verschillende programma 's stimuleren en ondersteunen wij medeoverheden en maatschappelijke organisaties, voor zover zij dat nog niet het geval is, dat ook te doen.